

B

BÂ

(ب)

Arap alfabesinin
ikinci harfi.

ب

B/b harfi, dünya alfabelerinin pek çoğunun aslını teşkil eden Kuzey Sâmiîleri'nin icat ettikleri ilk harf sisteminin ikinci işareti olması sebebiyle, bazı istisnalar dışında bugün de bütün alfabelerin ikinci harfidir. En önemli temsilcisi Fenike alfabesi olan Kuzey Sâmiî harf sisteminin Yunan alfabesine de alfa, beta, gamma, delta ... şeklinde geçen alef, beth, gimmel, dalet ... sıralamasında b fonemini (ses birimi) gösteren beth işareti bir "kulûbe, ev" piktogramından (sesi ve anlamı olan resim-yazı unsuru) geliştiği için bu adı almıştır (Akkadca bî-tu/bêtu, İbrânîce bêth, Arapça beyt "ev"); Arapça ve Farsça'da "bâ" (ب , با), Türkçe'de "be" şeklinde söylenir.

Bâ, muhtemelen Arap alfabesinin ilk noktalanmış harflerindendir (Abdüssabûr Şahin, s. 406; *İA*, I, 500); benzeri diğer noktalı harflerle karıştırılmasını önlemek ve tek noktalı olduğunu belirtmek için el-bâü'l-muvahhade, noktasının altında bulunduğunu ifade için de el-bâü't-tahtâniyye gibi terkiplerle tanımlanır. Ebced hesabındaki sayı değeri 2'dir ve ikinci harf olmasından dolayı sıralama ve sınıflandırmalarda 2 rakamı yerine kullanılır. Astronomide İkizler (Gemini) burcunun, Arap takviminde haftanın ikinci günü olmasından dolayı el-isneyn (iki) adını taşıyan pazartesinin ve adının yazılışında son harfi teşkil etmesinden dolayı da receb ayının rumuzudur.

B, patlayıcı (inficârî, plosive) dudak konsonantlarının (hurûf-ı şefevîyye, bilabiale) sadalı (cehrî, sonore) olanıdır ve kapatılan iki dudağın açılış sırasında nefes vermek suretiyle çıkarılır. Sert ve sadasız (mehmûs, sourd) şekli p olup Osmanlıca ve Farsça alfabelerde üç noktalı bâ (ب) şeklinde gösterilerek bâ-i müsellese adıyla anılır. Arapça'da p sesi bulunmadığı için bu sesi ihtiva eden yabancı asıllı veya diğer Sâmiî dillerle ortak kelimeler b ve f sesleriyle telaffuz edilir; meselâ: Ptolemaios > Batlamyus, Pers / Parth > Fars. B sesi bütün dillerde olduğu gibi Arapça, Farsça ve Türkçe'de de kolaylıkla

m, v/w, f seslerine dönüşür: Ar. **Bekke** (بكه) > **Mekke** (مكة); Âl-i İmrân 3/96, el-bür'ul (البرعل) > el-für'ul (الفرعل); Onat, I, 139, el-bâşak (الباشق) > el-vâşak (الواشق); a.g.e., I, 141; Fars. nebiştin (نبشتن) > neviştin (نوشتن); Ateş, s. 13, âb (آب) > âv (آو); a.g.e., s. 13; Türkçeleşmiş hoş-âb > hoşav/hosaf; Türkçe ben > men, bin > min gibi. Bu değişme kabiliyetine bağlı olarak bâ harfinin okunuşu tecvid ilminde de bazı özel kaidelere tâbi olmaktadır. 1) İdgâm-ı mütecâniseyn: Aynı mahreften çıkan, fakat nitelikleri farklı olan iki harfin seslerinden birinin diğerine karıştırılarak telaffuz edilmesi (meselâ: yâ bûneyyerkemme'anâ يابني اركب معنا; Hüd 11/42). 2) İklâb (çevirme): Bâ harfinin kendinden önce gelen nunu mim sesiyle okutması (meselâ: mimba'lihâ من بعلها; en-Nisâ 4/128). 3) Kalkale (vurgu, accent): Sâkin olan bânın üstüne bastırılarak vurgulu telaffuz edilmesi (meselâ: kabl قبل; el-Bakara 2/25; karîb قريب; el-Bakara 2/186). B harfi, mahrecinin tabiatına uygun olarak başka dillerde olduğu gibi Türkçe'de de kelime içinde kendinden önce gelen n harfini m sesiyle okutur (meselâ: İstanbul > İstambul, minber > mimber, sünbül > sümbul). Türkçe kelime ve hece sonlarında b fonemi bulunmaz ve Türkçeleşmiş yabancı asıllı kelimelerde de "p"ye dönüşüp kendini takip eden yumuşak sessiz harfi sert hale getirir (meselâ: Ar. kitâb > kitap, abdâl > aptal).

Bâ harfi Arapça'da edattır (harfû'l-cer, preposition) ve bu durumda "bi"- okunarak "-e, -de, ile" vb. anlamlarını taşır, yemin ifade eder (billâh بالله) ve önüne geldiği isimlere aynı zamanda zarf manası verir (meselâ: bi-hakkın بحق "hak-kıyla", bi'l-ittifâk بالاتفاق "ittifakla", bi-nefsihi بنفسه "kendisi"). Bâ ayrıca Arapça'da fiillerin geçişlilik derecelerine de tesir eder: etâ (أتى) "geldi", etâ bi (أتى بـ) "getirdi" gibi. Farsça'da da "bâ"nın muhafefi olan "be", "-e, ile" anlamlarını taşıyan ve isimlerden zarf yapan bir ön edat olarak kullanılmaktadır (dest-be-dest دست بدست "elden ele", tâ-be-sabâh تابصباح

"sabaha kadar"); ancak bugün bu edatın yalnız bâ harfinden ibaret olmayıp aslının Pehlevîce'deki pat olduğu bilinmektedir (bk. Ateş, s. 75). Ayrıca Farsça'da fiillerden önce "bi" şeklinde gelir ve Arapça'daki (قد) manâsını taşır; meselâ bigoft (بگفت) "dedi".

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-⁶Arab, "bâ" md.; *Tâcü'l-⁶arûs*, "bâ" md.; Lane, *Lexicon*, I, 141-144; *Kâmûs-ı Türkî*, I, 256; *Türk Lugatı*, I, 560-562; J. W. Redhouse, *Türkisch and English Lexicon*, İstanbul 1978, s. 134-135; Ahmed Ateş — Abdülvehhâb Tarzî, *Farsça Gramerî*, İstanbul 1970, s. 13, 75, 89; Naim Hâzım Onat, *Arapçanın Türk Diliyle Kuruluşu*, İstanbul 1944, I, 139-157; *Alphabete und Schriftzeichen des Morgen- und des Abenlandes* (nşr. O. Harrassowitz), Berlin 1969, s. 10, 80; S. Moscati, *An Introduction to Comparative Grammar of the Semitic Languages*, Wiesbaden 1980, s. 24-27; Muhammad H. Bakalla v.dğr., *A Dictionary of Modern Linguistic Terms*, Beirut 1983; Ali Kemal Belviranlı, *Tecvid*, Konya 1980, s. 38-39, 46, 54-56; Abdüssabûr Şahin, "Hz. Muhammed Devrinde Arap Yazısında Hareke ve Nokta" (trc. Tayyar Altıkulaç), *Diyanet Dergisi*, IX/102-103, Ankara 1970, s. 403-406; B. Moritz, "Arabistan (yazı)", *İA*, I, 500; A. Schaade, "Bâ", *İA*, II, 160; *TDEA*, I, 271.

SARGON ERDEM

BÂ

(bk. EB).

BÂ'

(bk. KULAÇ).

BÂ ALEVÎ

(باعلوی)

Suudi Arabistan

seyyid ve sülâlinin mensup olduğu,
Hadamut'un Terim kasabasında ve
civarında yaşayan köklü bir aile.

Bâ Alevî (Benî Alevî) ailesi ve kolları, ailenin kurucusu olan şahsın isminin başına "Bâ", "Bel", "Bil", "Âl-i Bâ", "İbn Âl", "Evlâdu Bâ" gibi ön ekler ve kelimeler getirilerek anılmakta, bunlar künye ve nisbe yerine geçmektedir. Bâ Alevî başlangıçta bir aileyi ifade ederken zamanla ailenin çeşitli kolları ayrılması ve bu kollardan her birinin Bâ Fakîh, Bel Fakîh, Cûfrî, Habşî, Haddâd, Ayderûs, Sekkâf, Âlû's-Sekkâf ve Şillî gibi özel unvanlarla anılmaları sonucunda Bâ Alevî